neuvotteleva virkamies
Jaana Kaipainen

MUISTIO SUURELLE VALIOKUNNALLE

Asia: E 100/2018 vp Valtioneuvoston selvitys: EU:n strateginen pitkän aikavälin visio vauraasta, modernista, kilpailukykyisestä ja ilmastoneutraalista taloudesta

Maa- ja metsätalousministeriö yhtyy tiedonannosta annetussa e-kirjeessä (YM2018-00336) esitettyihin linjauksiin, ja nostaa esille erityisesti seuraavia näkökohtia:

Hallitustenvälisen ilmastopaneelin (IPCC) puolentoista asteen raportti nostaa esille nopeiden globaalien päästövähennysten tarpeen, jotta nettopäästöt saadaan laskettua nollaan vuosisadan puoliväliin menneessä. Maankäyttösektorin merkitys korostuu, kun Pariisin sopimuksen mukaisesti pyritään rajaamaan lämpötilan nousu alle kahteen asteeseen ja mentäessä kohti puolentoista asteen tavoitetta. Kustannustehokkaiden päästövähennysten jälkeen maankäyttösektorin nieluilla on keskeinen merkitys jäljelle jäävien päästöjen kompensoimisessa.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset eri toimialoihin, sopeutuminen ilmastonmuutokseen sekä kestävän kehityksen tavoitteet tulee ottaa vahvemmin osaksi pitkän aikavälin strategioiden valmistelua, kuten todetaan myös EU:n sopeutumisstrategiaa käsittelevässä perusmuistiossa (MMM2019-00019). Kasvaviin sää- ja ilmastoriskeihin on varauduttava sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä ottaen huomioon ilmaston lämpenemisestä aiheutuvat vaikutukset esimerkiksi talouteen, infrastruktuureihin, elinkeinoihin, ympäristöön, maa- ja metsätalouteen sekä ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Paikallisten sää- ja ilmastoriskien lisäksi ilmastonmuutoksen vaikutuksia välittyy epäsuorasti globaalien tavara-, energia- ja ihmisvirtojen kautta.

Maankäyttösektorin toimenpiteillä, kestävästi tuotetulla biomassalla sekä nieluilla voidaan vaikuttaa monella eri tavalla ilmastotavoitteiden saavuttamiseen. Globaali väestökasvu ja siirtyminen pois fossiilitaloudesta lisäävät kestävästi tuotettujen biomassojen tarvetta, mm. ruoaksi, rehuksi, kuiduksi sekä tukemaan energia-, teollisuus- sekä rakennussektorin tuotantoa. Tiedonannossa nähdään tärkeäksi, että eri keinoin voidaan vastata biomassan lisääntyvään käyttötarpeeseen sekä samalla ylläpitää ja vahvistaa nieluja. Maa- ja metsätalousministeriön mielestä maankäyttösektorin nieluja tulee jatkossakin tarkastella jäsenmaakohtaisesti.

Tiedonannossa arvioidaan, että kestävästä metsätaloudesta huolimatta EU:ssa metsät eivät yksinään riitä tuottamaan tarvittavaa biomassan määrää ilman, että hiilinielut pienenevät merkittävästi. Komission esittämään arvioon verrattuna Suomen osalta uusimmat arviot osoittavat, että puun käyttöä voidaan lisätä nykytasosta sekä samalla ylläpitää ja vahvistaa nieluja pitkällä aikajänteellä. Metsien aktiivisella hoidolla ja käytöllä voidaan turvata puubiomassan saatavuus puuta jalostavan teollisuuden käyttöön, ylläpitää metsien terveydentilaa sekä ennaltaehkäistä metsätuhojen leviämistä ja varmistaa metsien säilyminen hiilinieluna. Tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen mukanaan tuomien sään ääri-ilmiöiden ja metsätuhojen riskin lisääntyminen edellyttävät aktiivista ja monitavoitteista ilmastokestävää metsätaloutta.

Biotaloudella on merkittävä rooli siirtyessä kohti hiilineutraalia taloutta. Biopohjaiset materiaalit tarjoavat vaihtoehtoja esimerkiksi muovin ja kemikaalien, puuvillan, sementin ja teräksen korvaamiseksi yhä useammassa käyttökohteessa. Biopohjaisia ratkaisuja tarvitaan erityisesti silloin, kun päästöjen vähentäminen muuten on erityisen hankalaa tai kallista. Biotalous kytkeytyy tiiviisti kiertotalouteen, ja biotalouden prosesseissa syntyvien sivutuotteiden hyödyntämistä tulee jatkaa ja kehittää edelleen. Biomassa tulee käyttää mahdollisimman tehokkaalla ja kestävällä tavalla. Vuoden 2017 ennakkotietojen mukaan Suomessa biotalouden toimialojen yhteenlaskettu tuotos oli 67,7 miljardia euroa ja niiden tuottama arvonlisäys 23,5 miljardia euroa.

Energiantuotannon osalta kaikissa tiedonannossa esitetyissä skenaarioissa biomassan ja jätteiden hyödyntäminen energiaksi sekä bioenergian käyttö kasvaa nykyisestä. Biopolttoaineet ovat tärkeässä roolissa liikenteessä niissä liikennemuodoissa, joissa sähköistämällä ei voida vähentää päästöjä. Teollisuusrakenteestamme johtuen Suomessa erityisesti puunjalostuksen ja metsänhoidon tähteiden sivuvirtojen (mm. mustalipeä, kuori) merkitys lämmön ja sähkön tuotannossa on merkittävä. Tiedonannossa nostetaan esille myös biokaasun tuotanto erilaisista sivuvirroista. Biokaasun käytön osalta lupaavimmat näkymät ovat liikenteessä ja työkoneiden polttoaineena. Biokaasupotentiaalista valtaosa on sidoksissa maatalouteen. Suomessa on hyvät edellytykset edelleen kehittää resurssitehokasta, hajautettua energiantuotantoa.

Mahdollisuus saavuttaa kustannustehokkaita ja toteuttamiskelpoisia päästövähennyksiä maataloudessa on rajallinen. Päästövähennyksiä voidaan kuitenkin saavuttaa tuotannon kestävällä tehostamisella, kotieläinten jalostuksella ja ruokinnalla sekä lannankäsittelymenetelmiä tehostamalla. Maatalouteen kohdistuvien ilmastotavoitteiden tulee olla johdonmukaisia globaalin ruokaturvan ja kannattavan maatalouden toimintaedellytyksien kannalta sekä kansallisen huoltovarmuuden kannalta.

Tiedonannossa nostetaan esille maatalousmaiden hiilensidonnan mahdollisuudet ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, mutta tunnistetaan myös siihen liittyviä epävarmuuksia, kuten maaperän rajallinen kyky sitoa hiiltä sekä hiilen pysyvyys maaperässä. Suomessakin selvitetään mahdollisuuksia lisätä maatalousmaiden hiilensidontaa. Suomen olosuhteissa merkittävimmät ilmastovaikutukset maatalousmailla kuitenkin voidaan saavuttaa toimilla, jotka vähentävät turvemaiden viljelystä aiheutuvia päästöjä sekä ehkäisevät uusien turvemaiden siirtymistä viljelykäyttöön. Toimien käyttöönotossa on tärkeää huomioida ympäristövaikutusten lisäksi myös alueelliset, sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset.

Kuluttajien ruokatottumuksilla on merkittävä vaikutus maataloustuotannon päästöihin tulevaisuudessa. Ruokavalion muutokseen ja sen vaikutukseen puolestaan vaikuttavat vallitseva ruokavalio, ruokakulttuuri ja mahdollisuudet tuottaa korvaavia kasviproteiineja. Ruokahävikin ehkäisemiseen suunnattuja toimia tulee edelleen vahvistaa ja kehittää. Ravitsemussuositusten mukaisen syömisen ja ruokahävikin vähentämisen ilmasto- ja muita ympäristövaikutuksia tarkastellaan parhaillaan käynnissä olevassa ”RuokaMinimi”-hankkeessa.

Siirtyminen vähähiilitalouteen, ilmastonmuutokseen sopeutuminen, bio- ja kiertotalouden kehittäminen sekä kannattava ja ilmastokestävä maa- ja metsätalous vaativat laaja-alaisen ja poikkitieteellisen tutkimuksen vahvistamista sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan näkökulmasta tutkimuksella tulisi tuottaa ennakoivasti päätöksenteon tueksi tietoa, osaamista ja innovaatioita uusiutuvien luonnonvarojen kestävän käytön turvaamiseksi, elinkeinojen kilpailukyvyn kehittämisseksi sekä maaseudun elinvoimaisuuden edistämiseksi. Tulevassa EU:n tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelman Horisontti Euroopan yksi suurimmista painopisteistä tulee olemaan ilmastonmuutoksen vastaaminen.

Ilmastopolitiikan ja –toimien kustannustehokkuus on tärkeää. Tästä syystä päästökauppa-, taakanjako- sekä LULUCF-sektorin välisten joustojen kasvattamista tulisi arvioida, kun EU-tason säädöksiä tarkastellaan uudelleen. Lisäksi tulisi arvioida kansainvälisten joustomekanismien käytön mahdollisuuksia ilmastotoimien kustannustehokkuuden lisäämiseksi sekä kansainvälisesti että EU-tasolla. Maankäyttösektorin tavoitteiden asettamisessa ja niiden toimeenpanossa tulisi laskennallisten nielujen sijaan siirtyä tarkastelemaan luonnontieteellisiä nieluja.

EU:lla on tärkeä merkitys kansainvälisen ilmastopolitiikan suunnannäyttäjänä. Pariisin sopimuksen tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että kaikki sopimukseen sitoutuneet maat ovat valmiita asettamaan kunnianhimoisia päästövähennystavoitteita ja pitämään niistä kiinni. Maankäyttösektoria koskevien tarkastelujen aikajänne on pidempi ja vaikeammin hahmotettavissa kuin muun muassa energia- ja teollisuussektoreilla, mistä syystä lyhyttä aikaväliä painottavat kannustimet voivat johtaa nielujen pienenemiseen pitkällä aikavälillä.